

РАБИНДРАНАТ ТАГОР

Стефаниа Димитрова

**Митичният
Страж**

Стефания Димитрова

РАБИНДРАНАТ ТАГОР

Митичният страж

Alpha Omega

Това е откъс от книгата.

**Цялата книга може да намерите в
Библио.бг**

www.biblio.bg

На извечната невинност

Стефания Димитрова

РАБИНДРАНАТ ТАГОР

Митичният страж

Издателство „Алфа-Омега“

95 години от удостояването на Рабиндранат Тагор
с Нобелова награда за литература

Автор на текста и подбор на материалите

© **Стефания Тодорова Димитрова**

© Стефания Димитрова, превод от английски

© Александър Качин, превод от руски

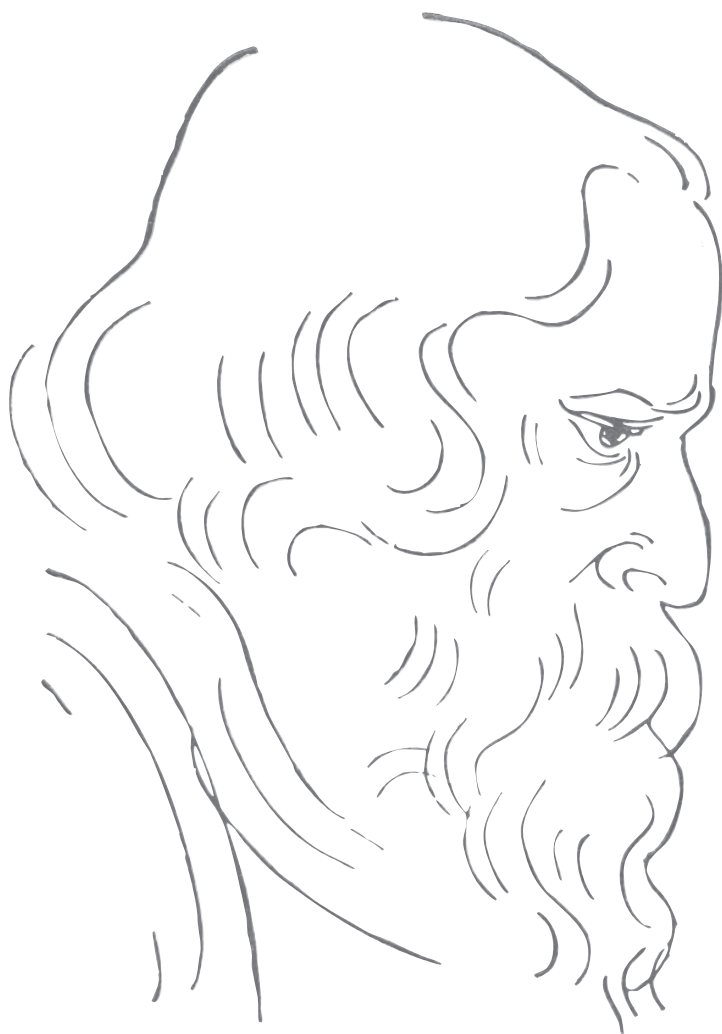
© Деан Петров, превод от руски

© София Димитрова, художник

© Издателство Алфа-Омега, София, 2008

Всички права са запазени.

ISBN 978- 954-9694-13-0

Донесох цветината си,
за да се приодържа към цветината
на цветарниците.

Rabindranath Tagore

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЧАСТ

I. Увод	9
II. Митичният страж	11
III. Индийският митологичен комплекс: Пуруша и Пракрити	21
IV. Древен произход и семейна легенда	29
V. Семейна среда и обучение	41
VI. Среци с Богинята	52
VII. Бащата	65
VIII. Просветлението	72
IX. Епохата и нейния избраник	81
X. Пътят на героя	89
XI. Нобелова награда за литература	104
XII. Изток и Запад	119
XIII. Рабиндранат Тагор в България	135
XIV. Именити българи за Тагор	152
XV. Политически възгледи	155
XVI. Наука и образование	171
XVII. Мъдростта на тишината	181
XVIII. Учител за живота	190

ВТОРА ЧАСТ

I. Биография на Рабиндранат Тагор	199
II. Реч на Харалд Йерне – председател на Нобеловия комитет, по повод награждаването на Рабиндранат Тагор с Нобелова награда за литература	237
III. Айнщайн и Тагор за музиката и предопределеността	244
IV. Разговор на Рабиндранат Тагор с Хърбърт Уелс	249
V. Вероизповеданието на художника	253
VI. Из Песни на Кабир	265
VII. Национални химни на Индия и Бангладеш	273
VIII. Библиография на издадените книги от и за Тагор на български език	277
IX. Фотоалбум	279
X. Галерия	288

УВОД

Най-напред искам да благодаря на Съдбата за възможността да проследя нелекия път на един истински митичен герой (и то не от началата на човешката история, а живял само преди по-малко от век). Защото да се съзерцава сиянието на духовния свят на „поета, възхвалил екстаза от живота с полутонове“, е повече от благоприятно.

Името, под което е записан в голямата Книга на Живота, е Рабиндранат¹, което означава „Повелител на Слънцето“. Махатма Ганди го нарича „Гурудев“ – „Божествен Учител“ и „Великият Страж“, а през 1913 година светът узнава за него като за „сътателя на естетическия теизъм“, носителя на Нобелова награда за литература – Рабиндранат Тагор. Индийският философ С. Радхакришнан казва за него: „Той бе най-великата фигура на съвременното индийско Възраждане. Поет от класата на Валмики и Калидаса.“ По повод на неговото отпътуване от този свят през 1941 г. индийската поетеса Сароджина Найдуду пише: „Сега той ще се превърне в необичайна легенда, в приказка – завинаги.“ И това не е само алегоричен начин да бъде изразена необикновеността на човека, поета, драматурга, музиканта и художника Рабиндранат Тагор, а по-скоро поетично предчувствие за особената стойност на неговия живот като митичен герой, възродил духовното наследство на Индия и утвърдил ценни за колективния общочовешки психически опит нагласи.

За да не предизвиквам търпението на уважаемия читател, който едва ли ще приеме на доверие по-горните твърдения, отначало ще направя кратко въведение в света на митологията, митичните герои и тяхното психологическо значение за нашето всекидневие. След това заедно ще потърсим в индийския митологичен комплекс корените на спонтанната, радостна и директна връзка на Рабиндранат с божественото. Ще имаме възможност да се докоснем до приказната атмосфера на рода на Тагор, която го подготвя за неговата мисия. Ще чуем началния призив за среща с непознатото и стъпка по стъпка ще изминем пътя на героя, който внася ново светоусещане в съкровищницата на

¹ Истинското звучене на името му на бенгали е Робиндронат Такхур, но по-късно писателят се подписва с по-лесно произносимото за Индия и западния свят име Рабиндранат Тагор.

света. После ще последваме „потока на разума, който не изгубва своята посока сред страшния пустинен пясък на мъртвешкия навик“ на религиозната традиция и който избликва в скъпоценна, живителна интензивна духовност, изразена в реални и сетивни земни образи.

Предстои ни да открием „светец, който не се отказва да живее, а говори из средата на самия живот“ и да узнаем тайната на „разминаването между образа, който си е изградил Западът за Тагор като монотонен, далечен, мъглав спиритуалист, и истинското му всестранно мащабно присъствие като съвременен проникновен мислител на Индия и Бангладеш“². За нас е особено ценно посещението на великия писател в България през 1926 г.³, когато трогнат от сърдечното посрещане, поетът възкликва: „В този момент се чувствам като българин“. Накрая ще чуем от устата на самия Тагор притчите за живота, разказани в стихове, и ще имаме привилегиата да получим неговата благословена обич, отправена към всяко човешко същество.

Във втората част на тази книга читателят, който се интересува предимно от биографични факти за живота на Тагор, ще открие избрани части от неговата биография; разговори с известни личности; стихове, известни и неизвестни снимки, негови рисунки, както и библиография на издадените книги от и за Тагор на български език.

Независимо от това на коя част от книгата ще се спреш, любезни читателю, оставям те в компанията на един „самотен пътник“, поканен на пиршеството на живота, чиито „сетива се протягат, за да докоснат този свят, прострян в Нозете на Твореца“ и чийто талант превежда тези усещания на един универсален съвременен език.

² Amritya Sen, Tagor and His India, The New York Review, 29.08.2001. Амритя Сен е индийски Нобелов лауреат за икономика от 1998 г.

³ Бих искала да изкажа специална благодарност на г-н Тони Зарев (председател на фондация „Мирозрение“ гр. София) и на г-жа Радка Колева (директор на библиотека „Иван Вазов“ гр. Пловдив) за предоставените архивни материали, свързани с посещението на Тагор в България.

• ПЪРВА ЧАСТ •

Митичният страж

„Защо митология? Защо въобще трябва да обръщаме внимание на митовете? Какво общо имат те с живота?“ (въпрос на журналиста Бил Мойърс, отправен към световноизвестния психолог на митологията Джоузеф Кембъл).

„Един от нашите проблеми днес е, че не познаваме добре смисъла на митологията – отговаря Кембъл. – Хората казват, че единственото, което търсим всички ние, е смисълът на живота. Не смятам, че точно това търсим. Мисля, че по-скоро търсим да изживеем живота си така, че нашето чисто физическо изживяване да отекне в най-съкровената ни духовна същност, за да усетим радостта от съществуването... Митовете са ключ към това преживяване, защото те съдържат в концентриран вид психичната опитност на стотици поколения, които са изживели тази радост и са ни я предали, записана чрез символи на езика на митовете.“

Как съвременният човек разгадава посланието на своите предци за изживяване на радостта от живота, закодирано в митологичните образи? Нужно ли е изобщо такова послание? Кой въвежда нова психична опитност в съвременния колективен склад от трансцендентно познание? И може ли един поет да стане митичен герой?

Реалността, в която навлизаме по време на сън, е същата реалност, за която говорят митовете. Ако сънят е персонален мит, то митът е колективният сън на една култура. Всички великани, чудовища, тайни помощници на нашето детство са там. Всички потенциални възможности, които ние не сме успели да осъществим – онази другата, по-добрата част от нас, като златно зърно се намира там, в

зоната на сумрака, на ниво, което не съзнаваме, но то съществува, независимо от волята ни. Ако успеем да осъществим контакт с този вътрешен център, около който се развива драмата на живота ни, ще изпитаме чудотворно разгръщане на нашите сили и ще преживеем истинско второ раждане. Ако пък се намери някой, който да извади на бял свят дори едно синапено зърно от тази регенерираща сила, осмисляща съществуването на цяло поколение или дори на цяла цивилизация, то той става дарител на блага, митичен герой, който няма само местно културно значение, а се проявява на световната историческа сцена.

Задачата на културния герой е да се потопи в зоната на причинността на колективните нагласи, в сферата на колективното несъзнавано¹, където го очакват неимоверни трудности; да преодолее със силата на собствените си способности и компетентност предизвикателствата (като се пребори с плашещите чудовища на колективните условности) и да асимилира опитността на това, което Юнг нарича център на личността – Себе. Като ос на въртящи се вселени центърът на личността съвпада с центъра на колективното съзнание на милиардите индивиди, живеещи днес и живели някога. Пряката, недеформирана опитност, произтичаща от центъра на цялостната личност, е вдъхновявала човечеството през хилядолетния му път. Тя е намерила израз в „архетипни образи“, които, предадени чрез образността на съответната епоха и култура, стават митологични образи. В основата на всеки мит и символ стои архетипният образ на колективната общочовешка опитност. Митологичният герой е човек, който е призван да осъществи една смела, директна връзка със своя личен център, а оттам и с центъра на световите, за да получи мистичната сила. Такъв герой е способен да се пребори с инертността или дезинтегриращите тенденции на обществото и да почерпи от неугасващия вечен огън на колективното възраждане. Той не е нито модерен, нито древен – той е универсален. Неговата задача, както казва Тойнби, е да ни преподаде урока, който е научил по време на собственото си възкресение. В неговия живот се

¹ Авторката поддържа становището, че терминът „несъзнавано“ се отнася само до културния пласт на безсъзнателното. Но поради сложността на терминологията на психология на безсъзнателното, за улеснение на читателя, е употребен общодостъпния термин „несъзнавано“. (бел. ред.)

проявява сюжетът на универсалната митологична формула за приключението: призив на съдбата, приемане или отказване от предизвикателството, среща с препятствия и помощници по пътя, драматични събития, преодолен скърби и възвишен полет на духа – това са повтарящите се теми на прекрасната песен на великото приключение на душата. Ако героят донесе знание и мъдрост, универсални за цялото човечество, които извеждат от лабиринта на сърцето, то неговата опитност за постигането на тази цел, предадена чрез езика на символите и митовите, превръща културния герой в митичен. Неговата роля е толкова мащабна и многостепенна, че животът му надскача рамките на малката му социална общност и става мит.

Първото ниво на мита е трансцендентното.

Метафорите на всички световни религии съдържат трансцендентно познание за изключително ценния психически опит на различни културни герои. За съжаление религиите днес не се занимават със знанието, което се съхранява в собствените им митологии. Метафорите са превърнати в догма. Образите на богове, светци и пророци, които са свидетелства за различна духовна опитност като цветя на дървото на човешката духовност, всяко със своя аромат и своето познание, в ръцете на свещенослужителите се превръщат в хербарии, лишени от жизненост, в мъртви морални принципи. Както казва Рабиндранат Тагор в един стих от „Песните на Кабир“:

Свещенослужителю, къде ме търсиш?

Виж! Аз съм до теб.

Не съм нито в храма, нито в джамията.

Не съм нито в Кааба, нито на Кайлаш.

Нито в ритуалите и празничните церемонии,

нито в техниките на йога или пък в отричането от света.

Ако си истински търсач, ти тутакси ще ме срещнеш още в този миг.

Аз съм Дъхът във всяко дихание.

Възпитан в традициите на три религиозни традиции: индуизъм, ислям и християнство, Рабиндранат се опитва да обясни метафорите на световните религии като общочовешка мъдрост. Вярващи и невярващи, фанатици и миряни – всеки открива своята истина в

поетичната градина на Тагор и това е така, защото наметът и недоизказаността на неговата поезия вдъхват нов живот на трансцендентната опитност, съдържаща се в метафорите на старите религии. Възторжено приет на Изток и на Запад почти като пророк или поне като човек, пред когото трябва да се стои тихо и почитателно, с благоговейна смиреност и с приглушен като в храм глас, Тагор чувства, че поетичните му форми, имат божествен заряд и смело се хвърля в едно неприсъщо за него приключение – да създаде един истински алианс на цивилизациите.

„Една култура трябва да се цени не по сбора на силите, които е развила, а по човешката любов, която ще развива чрез законите си. – пише той в лекциите си Садхана. Първият и последният въпрос, който тя има да решава, е какво вижда в човека. Духовно същество или машина? ...

Когато чувства в собствената си душа ритмичния пулс на духовния живот на целия свят, тогава човек е свободен. Тогава той започва да участва в тайнствената любов между световната душа Пракрити, скрита зад многоцветното покривало на земния живот, и духа – Параматман, жениха с чисто бели дрехи. Тогава той знае, че е поканен като почетен гост на тоя великолепен празник на любовта и пиршество на безсмъртието. Тогава той разбира смисъла на песента на мъдреца: „От любов е роден светът, от любов се поддържа, към любов отива и в любовта се завръща.“²

В тази книга ще открием многообразния гений на Тагор като митичен герой, оставил своя отпечатък във всички сфери на обществения живот.³

Второто измерение на мита е космогоничното.

Митът предава познанието за образа на Вселената, който съответства на физическия опит на съответната култура и епоха.

Днес знаем, че космологията на Библията като „твърд, отделяща водите горе, които падат във вид на дъжд, а тези отдолу“, които се изливат като потоци, е съставена от поетите-жреци с образността от времето на Мардук и това поражда, меко казано, разочарование.

² Р. Тагор. Садхана. Пътят към съвършенството. С., 1994 г. стр. 112

³ „Едва ли има област от обществения живот, на която той да не е сложил отпечатъка на своята могъща личност.“ – Махатма Ганди

Днес няма здравомислещ човек, който да научи за произхода на Земята, на растенията и животните от книга Битие. За да се информираме за света, в който живеем, ние се обръщаме към науката. Уважението към науката е веруя за Тагор. За нищо на света той не би жертвал възможността за научно обяснение на фактите пред догматичното обяснение на религиите. По повод на първото си пътуване с влак шеговито споделя, че древните книги не съдържат описание на пътуването с парен локомотив, затова трябвало да се довери на преувеличения разказ на свой приятел, който го убеждавал, че при потегляне на влака трябва да вложиш цялата си сила да се задържиш за седалката, за да не излетиш през прозореца.

Винаги и навсякъде Тагор недвусмислено сочи науката като единствена алтернатива на изостаналото мислене. Според него „Западът е получил мисията да поучи света и неговата наука да освободи човешката душа, затворена в мрачната кула на материята.“⁴ „Чрез постиженията на естествените науки целостта на света и нашето единение с него стават по-ясни за ума ни.“⁵

Третото измерение на мита е социологичното – да поддържа и узаконява обществения морален ред, като интегрира индивида в неговата географски и исторически обусловена социална среда.

Системата от чувства на едно ловно племе не е същата като тази на земеделците, нито системата от чувства през античността е подходяща за съвременния човек. Всички онези закони на Йехова и Ману за това какви дрехи да бъдат носени, как хората да се държат един с друг са били в сила хилядолетия преди Христа. Чрез универсалния език на поезията Тагор донася истината, че старият Бог е лишен от мъничкия си свят и мъничкото си затворено общество. Неговият хоризонт е не един народ, а човечеството като цяло. Преди деветдесет и пет години поетът-мъдрец показва на индийци, европейци, американци и японци, че силата на човеците е в това да заявят принадлежността си към една по-голяма общност, защото опасностите и потенциалите на нашия свят заплашват или дават надежда на всички ни заедно. Митът на неговия живот има все-

⁴ Р. Тагор. Моето учение. С., 1926 г. стр. 37ва

⁵ Р. Тагор. Садхана. Пътят към съвършенството. С., 1994 г. стр. 111

странно въздействие върху индийското общество и построява неръкотворен мост между напредничавите умове на Изток и Запад.

Четвъртата функция на мита е психологическа, а именно – да въведе индивида в тайните на неговата психика. Там, където господства архаичното мислене, общественият ред подчинява всяка индивидуална преценка, воля и способност, като впечатва в индивидуалния ум първообразите и идеалните роли. В Европа първо при гърците, после при римляните, принципът на просветената разумна способност за индивидуална разумна преценка дарява нашия свят с психиката на индивидуализма, която е различна от древното колективно съзнание. Този хуманистичен индивидуализъм освобождава творчески сили, които в рамките само на два века довели до такива промени в психиката на европейеца, каквито не са довели хилядолетия на Изток. Тук всеки индивид бе възприет като съвършено уникално създание. Гласувано му бе доверие – ако може да даде нещо на този свят, то да е именно реализирането на собствените му възможности. Докато в традиционния Далечен и Близък Изток индивидът е като създаден по калъп, неговия дълг му се вменява при много точни и ясни условия и той не може да се освободи от него. „Да изживееш живота, който се среща като потенциал в теб и не се среща в никой друг“ – това е голямата истина на европейската култура, която Тагор защитава с всеки миг от живота си дори с цената на общественото отхвърляне.

„На единия полюс на моето съществуване аз съм наравно с дърветата и камъните. – пише той в своите размисли. – Там признавам владичеството на всемирния закон. Ала на другия полюс на съществуването ми аз съм отделен – индивид. Аз съм абсолютно сам, аз съм аз, аз не мога да се сравня с нищо друго. Цялата тежест на Вселената не може да унищожи моята индивидуалност. Аз я отстоявам, въпреки огромната тежест на всички други неща...Тя е израз на индивидуална, нямаща равна на себе си идея на великия Архитект на Вселената. Ако тази индивидуалност бъде унищожена, макар и да не се разпилее нито един атом, ще се унищожи творческата радост, която е била кристализирана в нея. Ако се лишим от тази особеност, от тази индивидуалност, едничкото нещо, което можем да наречем наша собственост, ако това изгубим, то ще бъде същевременно загуба за целия свят. Високата цена на индивидуалността се състои в това, че тя не е универсална. Универсалното тър-

си винаги своето осъществяване в единичното. Нашето желание да запазим индивидуалността си е всъщност желанието на Вселената, която действа в нас. Радостта от безпределното в нас е причина за радостта от самите нас.“⁶

Митология на съвременността

В последните две столетия, преживели пролетното почитване на вярата, когато нищо не е достатъчно добро за задоволяване на егоистичните ни желания, а Земята е доведена до прага на екологичен крах, за нас е жизнено необходимо да си възвърнем усета за това как „живата вода на изгубения Граал“ се стича в пресъхналите ни уста, благо се разлива по тялото ни и въздига душата ни до Създателя. Къде обаче да потърсим тази опитност? Отговорът на Джордж Кембъл е – в непрестанно обогатяващото се митологично наследство. Според него „изминали са хилядолетия, а темите за връзката на човека и Бога, дошли бог знае от къде, са претърпели незначителни промени“, защото съдържат идентична, реална, сетивна, жива опитност от преживяването на екстаза от живота. Въображаемите форми, чрез които хората на всички времена са се опитвали да си обяснят това чудо на съществуването, са митовите и обредите на всички народи, които Кембъл нарича „маските на Бога“.⁷

Световните митологии изглеждат на пръв поглед свършено различни, но в действителност представляват „една обща поетична симфония на трансцендентния опит на човечеството, чиито теми са анонсирани, развивани, обогатявани, преобръщани, изкривявани и възобновявани“⁸. Герои, митични същества, пророци, светци и богове са действащите лица в този грандиозен спектакъл на общочовешкото трансцендентно познание. Някои от тези образи се превръщат в идоли, други – не. Митологичните образи или както ги нарича Кембъл „маските на Бога“ дават представа на съзнанието за загадката, присъстваща в цялата осезаема реалност. Те са разнообразните изразни средства, посредством които хората по света се опитват да представят източника на живота. Всеки един от тях сим-

⁶ Р. Тагор. Садхана. Пътят към свършенството. С. 1994 г., стр.74

⁷ Дж. Кембъл. Маските на Бога. Митология на Изтока. Предисловие С., Рива, 2004

⁸ op. cit

волизира един и същ Предел отвъд Пределите. Западът го персонафицира като Бог, а големите религии на Изтока го деперсонафицират като Брахман, Великата Пустота или Пътят.

В какво се състои различието помежду им? В това, че всеки митичен образ въвежда нова дисциплина за тялото и ума и превежда съзерцаващото съзнание през различен праг на сетивност. Крайната цел обаче е една – достигане на центъра на създадените и несъздадени светове.

От средата на XII век вековната традиция се разпада и се появяват не една, две или три, а цяла галактика от митологии – толкова много колкото творци ражда западната култура. Литературата, философията на ежедневието и изкуствата донесат на Запад не-теологично откровение от голямо значение, голяма дълбочина и безкрайни вариации. Това откровение се превръща в духовен гид и структурираща сила на западната цивилизация. Ако при традиционната митология символите се предават от поколение на поколение чрез обредите и ритуалите, в които се предполага, че индивидът придобива опитност и духовно откровение, в съвременната цивилизация индивидът не е пасивен консуматор на чужда опитност, а изживява без посредник своята духовна опитност. – Красота, ужас или отчаяние – всички тези чувства той се опитва да предаде на другите чрез символите на литературата и изкуството. И ако неговото осмисляне на света е достатъчно дълбоко и значимо, символите, които той използва, имат стойност и сила на живия мит. Творческата митология извира не от теологията, а от чувствата на творчески индивиди, верни на своята собствена опитност. Тези творци дръзват да разрушат черупките на готовите мисловни форми, поддържани хилядолетия наред. Те воюват за правото да изживеят своя живот не така, както трябва да бъде, какъвто е бил или какъвто никога няма да бъде, а преживяват дълбоко своя живот тук и сега такъв, какъвто е.

Всеки храбрец, който се осмели да разклати статуквото, възпрепятстващо спонтанността да се прояви, проправя своя пътечка до Великата същност. От този миг той става крепител на Реалността, страж на Всесилният живот – отвъд раждането и смъртта. Той самият става живителен извор. При него намират закрила и подслон опалените от лъчите на чувствата и задушените в смъртоносната хватка на змиите на невежеството.

**Библио.бг - платформа за
електронни книги и списания**

Чети каквото обичаш!

www.biblio.bg

